

בפני ברגע של קירבה, "אני טרגדיה קומית. השאר זה חליפה וזוג נעליים אלגנטיות. כש אתה רואה את החבילה הזאת? חלק קטן ממנה זה האוכל שאני לוקח אתי לעבודה. אני יוצא בבוקר מן הבית, אני גונסלמן ככל הגונסלמנים על הרה"כרמל. שכני הבאים לי בקרני היו משתבצים אילו ידעו כי מארחם הוא פועל-דחק. אני מסתתר בכניסת-בית אפלה ושם מחליף את בגדי. במקום הגונסל-מן יוצא הפועל שאתה רואה ברגע זה."

לא רק שכניו אינם יודעים את זהותו ה-כפולה. בניו עצמם אינם יודעים ממה מת-קיים אביהם. יש לי שלושה בנים. כולם נשואים. אחד רופא. נתתי להם את הכל. בשבת שעברה באו לבקר אצלי. שאלו איך הולכים העסקים, עניתי: ככה-ככה, והואצק בקבוק בירה מהפריג'ידר. אני מעדיף למות ולא לבקש מהם פרוטה לעזרה... כן, כן, זה כבר לא יקח הרבה זמן עד שאמות. עד אז אני רוצה שיראוני כאביהם הגאה. ועתה נדחף האבא הגאה בין עשרות ה-מובטלים, חיכה לקבל את הפתק הירוק.

★ ★ ★
"אלוהים דופק אותנו!"

כהן שלום! קרא חתיר, "קורן-י"מ". נטלתי את הפתק. "עליך לה-יות ליד בנין סולל-בונה ביום ראשון בשש בבוקר. אמרתי "תודה" ונדחקתי החוצה. אולם ביום ראשון בשש בבוקר ירד גשם. ישבנו כשלושים איש במשאית, עד שה-נגה הודיע: "לא נוסעים. בגשם כזה אי-אפשר לעבוד!" האכזבה שנרשמה על-פני חברי היתה מוחשית מאד. הם זכו בקושי רב בחולש עבודה. כל יום שאינו מנוצל בעבודה הוא הפסד מוחלט עבורם. וכשמר-יחיים 150/130 לירות לחודש, זה לא צחוק להפסיד 15, ביחוד שבהחדש הבא אני בטוח "מה אתה רוצה, חביבתי" התערב אחי, "זה אלוהים דופק אותנו. מגיע לו, לא? כולם דופקים אותנו, אז מגיע לו גם כן פעם."

★ ★ ★

חיינו יח הארצה

אחרי שלושה ימים רצופים של גשם, זרחה לבסוף השמש והמשאית הובילה אותנו מזורחה, אל העמק, "אוי ואבוי למי שיעבוד היום בקבלנות!" קרא לפתע אחד הנוסעים. מיד התעוררה מקהלה שלמה: "לא רוצים קבלנות! לא רוצים קבלנות!" שאלתי מה סיבת ההתרגשות. "מכריחים אותנו לחפור 80 בורות; מי שלא גומר מקבל פחות סכף." וכמה זמן דרוש לחפור 80 בורות? "זה לוקח יום שלם של עבודה! זה יותר קשה מעבודת בנין. מה הם חושבים לעצמם — באנו לעבוד כמו משוגעים, או באנו לעשות עבודת-דחק?"

מולי ישב גבר בגיל העמידה, אשכנזי, שזקן שיבה עיטר את פניו. "אני הייתי פועל שש שנים בנמל, ואני אומר לך שכאן עובדים הרבה יותר קשה. לא שאיכפת לי לעבוד קשה; הרי בשביל זה אני כאן. אבל זוהי עבודת-דחק, והשכר שהם משלמים הוא חצי שכר. או איך יכולים הם לדרוש ממני עבודה קשה של יום מלא? איש שיחי, שעלה מפולין לפני שמונה שנים, נראה שפוף תחת מועקה נוראה של יאוש. אפילו כשהתמרמר לא התרגש. נראה כאילו שום דבר אינו חשוב יותר בעיניו. מן היום בו פוטר מהנמל, עקב פיטורי-ייעול המונינים, לא הצליח להסתדר בעבודה קבועה כלשהי; זקן מדי, אמרו לו. הוא הגיע לכאן בלתי-בכירה, שקוע במרדן סערה נגד עבודת-דחק בקבלנות."

התפאלתי לראות, כי בתוך כל הסערה הזאת ישב אדם אחד בשלוה. היה זה אותו אביר-סלים, שכל כך התנגד לצאת לעבודת היעור. עתה ישב כשעיניו עצומות וחיוך משועשע על שפתיו. מבלי לדעת זאת עדיין, הרגשתי כי איש זה הוא היחיד שלא היה איכפת לו לעבוד בקבלנות. צעיר צמק וממושקף הפנה את זעמו לעבר אביר-סלים: "אתה תצחק אתה? לך לא איכפת לעבוד בקבלנות. אבל אנחנו לא נתן לך, תראה! כולם נזר בראשם לאות הסכמה. הצעיר הממושקף, אברהם ארדעי, נהנה מהסכמת חבריו. "אם יכריחו אותי לעבוד בקבלנות, אהרוג אותם. שיכניסו אותי לבית-הסוהר, לא איכפת לי!" שעה וחצי ארכה הנסייעה — שעה וחצי של שינאה מוצקה, לוהטת, לעבודה שהם נקראו לעשותה. קללות ניתכו על הכל — על עבודת-הדחק, על הקבלנות, על מנהלי-העבודה, על הגורל, על הקרן-הקיימת ועל מי שהמציא את הקרן-הקיימת. בראשי חלף, משום מה, שיר אשר פעם חשבתי כי הוא מסמל את עבודת האדמה. את היעור ואת גבורות הקרן-הקיימת בישראל. בהרים כבר השמש מלהט / ובעמק עוד נוצץ הטל. / אנו אוהבים אותך מולדת / בשמחה, בשיר ובעמל. / ממורדות הגלבון עד ים המלח / נעבור אותך במחרשות. / אנו עוד ניטע לך ונבנה לך / אנו ניפה אותך מאד.

השמש ממשיכה ללהט, ואנו עוד ניטע לך. אבל האהבה? היכן האהבה?

★ ★ ★

נאום לחוד ומעשים לחוד

הגענו. ואדי מוריק בין הרים מסולעים. מלמטה, נראים ההרים לבנים לגמרי: משטח אינסופי של סלעים ואבנים. אולם בנקיקים ובין סלעים ניטעו שתילי-אורנים; עבודתנו היא לעדור מסביב לשתילים ולערום אדמה שתגן על השרשים. אברהם ועזרא, שני האחראים לקבוצתנו, מראים לכל אחד היכן עלי לעבוד. "קבלנות? שואל מישהו. השניים אינם עונים. "לא נעבוד קבלנות — אתם שומעים? לא נעבוד!" מתפרץ אחר, ופונה לאחור: "נכון חברה של נעבוד קבלנות" הוא שואל ספק בבטחון ספק בתחינה.

החברה ממלמלים משהו. אפשר להבין כי אינם רוצים לעבוד קבלנות. אבל איזה הבדל, לעומת מה שהיה במכונית, אין צעקות, אין קללות, אין תביעות. רק הימהום זהיר. איש אינו רוצה להסתכן ולהיראות כמארגן המרד נגד עבודת הקבלנות. אפילו הגואם הלוהט עשירי-קללות שותק. נאום לחוד ומעשים לחוד.

אברהם מפזר את האנשים לאורך הוואדי, למרגלות ההר. כל אחד יצטרך לספס במעלה ההר, לעדור גומה סביב כל שתיל הנטוע בדרכו. לכשיגמרו את 80 הבורות, יבוא אברהם וימנה אותם. נשארו רק שלושה פועלים שלא הוצבו: עולה חדש מרומניה בשם כ"ץ, שזה לו היום הראשון בעבודה זו; אנוכי, ואברהם ארדעי, שלקח את המרד ברצינות ומסרב לעבוד בקבלנות. "לא איכפת מכל האחרים!" הוא צועק, "אתם כולכם זונות, אתם שומעים? זונות! הולכים לעבוד כמו עכברים!"

אברהם מסביר לנו את המלאכה. מכיון שזה יומנו הראשון, לא נידרש לעבוד בקבלנות. היום יחשב לנו כיום לימודי; לא חשוב כמה בורות נספיק לגמור, נקבל את שכר יומנו. "אבל מחר נצטרך לעבוד קבלנות," הוא מזהיר, "וכדאי שתלמדו את העבודה."

זה, בערך, מה שקרה מאותו רגע:

8.00 — מתחילים לעבוד. אברהם ניגש אלי, ואחר-כך לכ"ץ. מתקן את הבורות הראשונים שעשינו. אחר-כך הוא נעלם. כ"ץ ואני נשארים בודדים בין הסלעים. הטוריה מתרוממת ויורדת, ניתכת על סלע וקופצת חזרה באייר. היד כואבת כולה מן המכה. "אין כאן

לא כדאי

לעבוד קשה בשביל חמש לירות ליום. כך קבע העולה החדש כ"ץ, הנראה עודד את האדמה, מבעד לשלום כהן העובד מולו. כ"ץ מקוה שלא יהיה נאלץ להתמיד בעבודת-הדחק הבויה, כי הובטחה לו כבר עבודה בבית-החרושת.

אדמה, נאנח כ"ץ, אשר עד לפני חודשיים היה פועל בית-חרושת ברומניה. "אין אפשר לעבוד?" אבל איכשהו, עובדים. עושים חמ"ש-ששה בורות כל אחד. — **9.00** — "אפשר ללכת לאכול," מכריז כ"ץ, ואנו יורדים אל הוואדי. ארדעי, דון קישוט של המלחמה המעמדית האבודה, ער מד עדיין על עקרונותיו. הוא לא נקף אצבע עד כה, שכב בשמש עם הטוריה בין ברכיו. הוא נוטל את תרמיל האוכל שלו ומצטרף אלינו.

9.45 — הארוחה נגמרה. "בואו נשתה מיץ," מציע ארדעי. כ"ץ ואני מצטרפים אליו, הולכים עד לסוף הוואדי, שם עומד פח המים שלנו. ההליכה איטית ומרושלת. השמש נעימה וחבל למר.

10.00 — זה עתה חזרנו לעבודה. אחרי הפסקה כפולה מזו המגיעה לנו. הטוריה מתרוממת הרבה יותר לאט והמכה רפויה. כ"ץ מסיר את מעיל חליפתו החומה, מסיר את מצחיתו ועושה תנועה של מנגב זיעה. הוא מביט מסביב ומחליט: "אין חשק לע-בוד." מסדר את המעיל בין הסלעים ונשכב לישון.

11.00 — ארדעי התחרט על כל העניין וניגש לעבוד. הוא עובד במרץ רב ומעורר בי התפעלות. בור ועוד בור. אם ימשיך כך, יגמור את כל הנורמה בשלוש שעות. כ"ץ מרים את ראשו מבין הסלעים, מעיף בי מבט וקורא בתוכחה — "מספיק לעבוד! שכבו!" לא נעים להפיר את הסולידריות הפור-עלית. אני נוטש את הטוריה, בוחר פינת צל מתחת לסלע גדול, ונרדם.

12.00 — "היי שם! קום!" אני מתעורר בקפיצה, קצת מבוהל. תפסו אותי בקלקלתי. סוף-סוף לא נעים, משלמים לי בשביל עבד-דה. אבל אני נגעז מיד. זהו רק כ"ץ הקורא לי. מה יש? "הגיע הזמן לאכול צהרים," הוא מכריז. גם אני מפסיק לישון והולך לאכול. באותה הזדמנות אני עורך לי טיול בין חברי לעבודה, חלקם עוד מקיש בסלעים. רובם ישן.

★ ★ ★

ציוני מרומניה

שני בני המיידים הם שני עיראקים וסורי אחד. בשעת העבודה יכולתי לשמוע אותם מתבדחים ומעודדים איש את רעהו. עתה אכלו בצותא. "כמה?" אני שואל. "גמרתי כבר 70 בשעה עשר," משיב לי אחד, "אבל לא אמרתי, אברהם זה ממזר גדול. אם יראה שגמרתי לא יתן לי לונה. יגיד לי שהעבודה לא בסדר ושאני צריך לתקן את הכל מההתחלה. ככה אני ממוזמז את הונו." כמה דקות לפני הגמר אני אקרא לאברהם ואנייד לו שגמרתי. גם שני חבריו היו במצב דומה.

המשכתי בדרכי. בצלו של סלע ענק ישב פועל שחרחר, רזה, בעל גוף שרירי. על ראשו חבש מצחיה כחולה, ספיח-זיעה-ואבק נקשרו עליו. שמו ישיערה דוידוביץ, והוא עלה ארצה מרומניה לפני חשע שנים. שם עבד כספר. "לא כל כך טוב, אבל בשביל המקום שעבדתי בו זה היה מספיק." כאן הצטרף לקיבוץ "אבל שם דופקים את החדשים. כמו בכל מקום בארץ." באין מקצוע בידו, התגלגל מעבודה זמנית למשנתה. "לא איכפת לי לעבוד קשה, רק שיתנו בקבועות. פעם עבדתי קבלנות בחפירת תעלות בשביל סולל-בונה. שבע לירות מטר מעוקב. הייתי עושה מטר וחצי-שיניים. הועתי כמו חמור."

דוידוביץ מלא מרידות. הוא רואה את עצמו כקרבן של משטר הבנוי על עושק ונצלן הפועל. למלקקים, כך הוא סבור, יש מקום. אבל אם מישהו מותח ביקורת — אבוד. "פעם עבדתי בדשנים. הכל היה בסדר. עד שיום אחד אמרתי משהו נגד הממשלה. למחרת הסתבר שהיו יותר מדי פועלים במפעל. פיטרו אותי... ובכלל, אתה רק מדבר — אומרים עליך שאתה קומוניסט. שילכו כולם לעזאזל!"

מה ארבע שנים ביקש לחזור לרומניה, אך טרם קיבל ויוה. אולם התקוה היחידה העוזרת לרוחן בן ה-35 להתגבר על מצוקתו ולהשלים עם חזרונו העלוב, היא התקוה כי יורשה לשוב לרומניה. מדי חודש, בדיקנות של מתפלל אדוק, הוא נוסע תל-אביב, מגיש בקשה מחודשת לנציגות הרומנית. חברו של דוידוביץ לאוחה הוא הציוני היחיד שפגשתי בכל החבורה. שמו גרינברג, והוא עלה לפני חודשיים מרומניה. "עבודה קשה? או מה יש? זאת הארץ שלנו ומוכרחים לעבוד!" הוא לבוש חליפה ועניבה, אף כי נראה שהשמש מעיקה עליו. "ברומניה יש אמנם הכל — בשר, אוכל — אבל המשכורת שלך נגמרת ב-20 לחודש."

במרחק עשרים מטר מהם שרוע אפרקן אביר-סלים. הוא נראה מרוצה ביותר. "גמרתי את העבודה," הוא מספר. "אין פחד שאברהם יצחק עליך שאתה שוכב כך?" אביר-סלים הביט בי בתמיהה, ואחר ירק הציוה: "אני יורק עלי. גמרתי לו 85 בורות. עכשיו אני ישן."

★ ★ ★

"כז עץ — ארון מתים!"

1.00 — כ"ץ ישן, (בשביל חמש לירות לא כדאי להוציא את הנשמה) ארדעי ישן, העיראקי הזקן שממאלי ישן, אני ישן. כל העולם ישן. רק מרחוק נשמעת נקישת חלשה של פוריה בסלע. מי עוד עובד — הזקן בעל פני הנביא התנ"כי? אברהם עובר ליד. הוא אינו מעיר לי דבר. "לא איכפת לי מה שאתה עושה היום," הסביר, "אבל איתם זה אחרת. אם הם לא גומרים 80 עצים, אני רושם להם פחות שעות. כי גם עלי יש ביקורת. באים אחר-כך וסופרים את העבודה שנעשתה. אם יש פחות — מורידים לי את זה מהמשכורת."

2.00 — מתחילים לעלות למכונית. חם, מסריח, אין אויר. המכסים בהים, השרירים רפויים. אני מביט ביושבים מולי: פורר, בעל פנים אדומים מאד, מרכיב משקפיקרן וחבוש כובע-עבודה של קיבוצניק מלפני 20 שנה; שפתיו מבוקעות ושסועות; הדם שוב מהן נקרט עליהן ככתמים שחורים. כל גשימה שהוא נושם מעלה עזית על פניו. לידו יושב ארדעי. הוא כולו רותח, כי אברהם אינו רוצה לרשום לו יום עבודה. לא מאמין לו כי אמנם התחרט ועבד. אין לאיש הכוח או העזו להתריע נגד העצל. האיש היחיד שהאמין לנאומים המסכרים של הבוקר נצל כעת לעיני חבריו.

מולי ישב פועל הנמל הותיק, הוא הסיר את מגבעתו מרוב חום, אך כדי שלא ישאר גלי-ראש התכסה במחטת מעוכה. הוא עבד ללא הפסקה כל היום; אפילו לא אכל צהרים. ולבסוף רשמו לו שש שעות עבודה. הוא אוחז את ברכי בידו ומתנצל: "אין לי כוח לשבת ישר." משמאלו יושב זקן שבי-סיעה, בעל פני שעה וגולגולת מיובשת. הוא מחייך לעצמו, שקוע בעולם מסחורי של חלומות. "כמה שישתי?" אני שואל. הוא פוקח וזו עיני תכלת ומשיב: "לא עברתי, לא עברתי." ושוקע שוב בעולמו הסגור. כאשר חילקו את הנוספים, הסתבר שגם הוא קיבל שש שעות. שכנו מחייך גם הוא — חיוך מכוזר ומבוהל של זקן בעל שיניים ותותבות, החושף גם את חניכיו המלאכותיות. "כמה?" שאלתי. "שמונים עצים," השיב, "ועם כל מכה של טוריה התפללתי מאלוהים שמכל עץ יעשו עשרה ארונות מתים לקבור את הרשעים המוצצים את דמי בשביל חמש לירות ליום!"

(בשבות חמא: פרק שני בכתבה זו, עד פועלים שאינם עובדים כל כך קשה.)